

Museoarkkitehtuuri, näyttelyarkkitehtuuri ja tilan kokeminen

Jonni Järvinen

Missä museon tai kulttuurilaitoksen pitäisi oikein sijaita, jotta sinne olisi helppo mennä? Onko vika arkkitehdin vai ovatko saavutettavuusongelmat henkistä laatua? Vai olisiko niin, että saavutettavuusongelma on pikemminkin kulttuurilaitosten sisäinen ongelma? Millainen museotilan pitäisi olla? Pitäisikö näyttelyllä ja rakennuksella olla selkeämpi suhde?

[Tukholman Kulturhusetin](#) uusi johtaja Eric Sjöström valittaa Kulturhusetin omassa tiedotuslehdessä, *Kulturtidningenissä* 10/2007-08, Kulturhusetin olevan liian näkymätön ja itsestäänselvyys. Siihen ei kiinnitetä huomiota eikä se houkuttele ohikulkijaa poikkeamaan sisään. Kulturhuset kuitenkin sijaitsee niin keskeisellä paikalla Sergelintorin laidalla, että sitä keskeemmälle on Tukholmassa vaikeata päästä.

Kuva 1: Kulturhuset, näkymätön kulttuuritalo? (Kuva: Jonni Järvinen)

Suomessakin kuulee valitettavan usein, että museot ovat liian sivussa, niitä on hankala löytää ja niissä on hankala vieraila. Pyrkimys ylläpitää saavutettavuutta on hieno ajatus, mutta se toteutuu harvoin täysimittaisena. Museo on henkisesti liian kaukana. Kuitenkin esimerkiksi Helsingissä [Valtion Nykytaiteen museo Kiasma](#) on, Tukholman Kulturhusetin tavoin, niin

keskeisellä paikalla, että keskeisempää paikkaa on mahdotonta kuvitella. Voisiko saavutettavuusongelmien syinä olla henkisten esteiden lisäksi se, että museo tuntuu tilana ahdistavalta? Kiasman sisätilat voivat tuntua ensimmäistä kertaa vierailulla olevalle kävijälle kovin hämmentäviltä ja sekavilta, jopa pelottavilta. Olen käynyt Kiasmassa yli kymmenen kertaa ja silti pelkään aina eksyväni jonnekin museon syövereihin. Toki tilat ovat hienot ja Steven Hollin arkkitehtuuri on oleellinen osa museokäynnin kokonaisuutta, mutta arkkitehtuuri voi myös aiheuttaa torjuntaa ja välttelyä. Olisiko yksi syy Sjöströmin valittelema saavutettavuusongelmalle Kulturhusetin arkkitehtuuri? Vaikka julkisivussa on käytetty paljon lasia, on Kulturhusetin rakennusmassa melkein uhkaava ja betonirakenteet edustavat 1960-luvun lopun ajan hengen mukaista betonibrutalismia. Ilman ikkunoita rakennusta voisi luulla parkkitaloksi ja ilman mainoksia taas virastotaloksi.

Onko tehtaan muuttaminen museoksi demokraattista?

Tampereella sijaitsevan [museokeskus Vapriikin](#) kiinteistö on tavallaan keskellä Tamperetta. Se sijaitsee Tammerkosken rannassa, mutta silti hieman sivussa, poissa keskeisimmiltä kulkureiteiltä (viitosen kortteliä Hämeenkadusta). Koska rakennus on ollut ennen osa tehdasaluetta, helppo saavutettavuus ei liene ollut alkuperäisen arkkitehdin suunnitelmissa päällimmäisenä. Vapriikkiin täytyy erikseen mennä ja kävijän täytyy tietää mihin on menossa. Entisen tehdasalueen keskellä oleva sijaintikin voi aiheuttaa jonkinlaisia henkisiä rajoja ja esteitä, varsinkin jos on tottunut, ettei tehdasalueelle saa mennä luvatta. Toisaalta vanha tehdasrakennus on Tampereen kulttuurihistoriaa, sellaisenaan mielenkiintoinen osa museokokonaisuutta; se on itsessään museo-objekti.

Kun tehdasalueelle on uskaltanut ja päässyt melkein alueen keskelle, ohjataan kävijöitä isoilla kylteillä ja opasteilla. Tässä vaiheessa ollaan jo kuitenkin melkein Vapriikin pääoven edessä. Isosta portaalista ja pääovesta hahmottaa helposti, että tässä on yleisön sisäänkäynti. Myös iso ja avara eteisaula tekee sisään astumisen helpommaksi. Kahvila ja museokauppa ovat heti näkyvillä, samoin naulakot ja wc:t, joihin opastetaan isoilla opasteilla. Varsinkin kahvila-ravintola Valssiin on helppo tulla kahville vaikka ei olisikaan museovieras. Tullessani museoon arkipäivänä puolen päivän aikaan ravintolassa oli paljon väkeä. Ilmeisesti se on suosittu lounasravintola alueen toimistotyöntekijöiden keskuudessa. Mutta onko Vapriikki museona helposti lähestyttävä ja saavutettava? Kuinka monelle kahvilassa ruokailevalle tulee mieleenkään käväistä lounastauollaan museon näyttelyissä?

Vapriikki onkin hyvä esimerkki siitä, miten museoinstituutiot pyrkivät eroon elitistisestä leimastaan ja siihen vaikuttaa tietenkin ensisijaisesti museon sijainti. Museon perinteinen tehtävä on historiallisesti ollut pönkittää valtahierarkiaa ja osoittaa vallanpitäjien sivistyneisyyttä sekä kulttuurin korkeata tasoa. Siksi perinteiset museorakennukset ovat usein pompöösejä palatseja valtion tai kunnan hallintorakennusten vierellä, kuten [Smithsonian](#) Washington DC:ssä Yhdysvalloissa. Vapriikin vanhat tehdashallit ovat melko kaukana elitistisestä museoajattelusta sinänsä ja tehdashallien korkeat tilat antavat erittäin käytännölliset ja monipuoliset mahdollisuudet erilaisten näyttelyiden rakentamiseen. Mutta ennen kaikkea vanhojen tehdashallien luoma tunnelma, tilan kokeminen, on kiinteä osa Vapriikissa käyntiä.

Tilan kokeminen osana näyttelykokonaisuutta on jo pitkään ollut huomion kohteena museopedagogiikassa ja yleisessä museologian teoriassa. Tärkeintä on varmaankin esineen suhde tilaan, miten se sijoittuu osaksi näyttelyrakennelmaa ja -arkkitehtuuria. Varsinkin installaatiotaiteessa ja muussa paikkasidonmaisessa taiteessa tämä on koko näyttelyajattelun keskeisin kysymys. Variaatioita on laidasta laitaan. Varsinkin vanhoissa linnoissa sekä porvariskoti- ja ulkoilmamuseoissa, kuten Seurasaarella, seinät määrittelevät kaiken muun. Toisena ääripäänä ovat suuret hallimaiset tilat Vapriikin tapaan, joissa voidaan hallin sisään rakentaa oikeastaan minkälaisia näyttelyrakennelmia tahansa, vaikka kokonainen talo. Vapriikissa tehdashallien

antamat mahdollisuudet ovat miltei loputtomat eivätkä tilan mittasuhteet aseta rajoituksia. Tarvittaessa vuori tulee Muhammedin luo: Vapriikin loppuneessa Pirkanmaan historiaa esittelevässä perusnäyttelyssä oli näyttelyn osana styroksista ja polyuretaanista rakennettu kallioluola, johon saattoi mennä sisään. Ajatus oli pedagogisessa mielessä loistava. Kyseinen luola on luonnossa niin vaikeapääsysisessä paikassa, mutta silti niin merkittävä Pirkanmaan historiaa, että se kannatti lavastaa osaksi näyttelyä.

Vai kannattiko?

Amerikkalainen mediatutkija Neil Postman valitti jo 1980-luvulla kirjassaan *Amusing Ourselves to Death*, 1985 (suom. *Me huvitamme itsemme hengiltä*, 1987) miten uutisista oli tulossa tyhjänpäiväistä näennäisinformaatiota, *infotainmentia*. Asiasisältö saa väistyä viihteen tieltä ja uutisoinneissa painotetaan aina vain enemmän ja enemmän tunteen merkitystä. Kuka tahansa, joka on nähnyt amerikkalaisia uutislähetyskiä, tunnistaa tämän kehityksen. Ja suomalainenkin uutisointi on pelottavaa vauhtia menossa samaan suuntaan. Postmanin dystopiasta voidaan vetää suoria linjoja Umberto Econ sarkastiseen sävyyn kirjassaan *Matka arkipäivän epätodellisuuteen*, 1985 kuvailemiin yhdysvaltalaisiin jonkinlaisiin "Las Vegas -museoihin", joissa esitetään eräänlaisina *tableau-dioraamoina* vahanukeilla taidehistorian klassikoiden tilanteita sellaisina kuin *ne olisivat todellisuudessa olleet*. Alkuperäinen on huono, koska se ei ole "todellinen", siihen ei saa kontaktia. Alkuperäinen teos on tylsä eikä se herätä amerikkalaisten kaipaamaa tunnevastetta.

Eikö tästä ole kysymys myös niissä museoissamme, joista rakennetaan pikkuhiljaa elämyspuistoja, disneylandeja? Kyse on siitä miten me hahmotamme maailmaamme. Käytämme maailmankuvamme hahmottamisessa Hollywood-elokuvista opittua kaavaa, jossa pelkkä tieto ei enää riitä, vaan sen täytyy aina herättää voimakas tunnevaste. Totta kai konstruktivististen oppimisteorioiden mukaan on järkevää käyttää kaikkia mahdollisia välineitä opetuksessa ja jokainen yksilö myös hahmottaa maailmaa eri tavoin, mutta kyse on siitä, mitä kaikkea olemme valmiita lavastamaan museoon ja millä ehdoilla. Pitäisikö museosta rakentaa huvipuisto vain siksi, että siellä "olisi sitten mukavampaa käydä"?

Näyttelytilan kokeminen osana kokonaisuutta

Halusimmepa tai emme tilan kokeminen on aina oleellinen osa museokokemusta. Siihen vaikuttavat tilan hahmotus ja tunnistaminen, rakenteet ja valot, äännet ja kaiku sekä kaikenlainen muu vaikeammin määriteltävissä oleva. Tila ei ole seinät vaan se mitä on seinien välissä. Rakenteiden hahmottamisen lisäksi kokeminen on esineiden, esineiden sijoittelun ja kulkusuuntien hahmottamista sekä sitä miten kävijä kokee näyttelytilan suhteen rakennukseen itseensä ja ulkopuoliseen maailmaan. Modernistinen valkoinen kuutio, jossa tila sinänsä häivytetään teosten tai esineiden korostamiseksi, on jo pitkään ollut kovan kritiikin kohde. Museoarkkitehtuuri pyrkiikin nykyään olemaan yhtä aikaa näkyvää ja näkymätöntä, avointa ja sulkeutunutta, valoisaa ja hämärää. Haasteet ovat suuret, varsinkin kun näyttelytilat sijaitsevat rakennuksessa joka on alunperin rakennettu johonkin toiseen käyttöön, kuten Vapriikissa Tampereella. Mutta miten paljon seinät

saavat määrittää näyttelyarkkitehtuuria?

Kun vierailin Vapriikissa alkukeväästä 2008, näytteillä oli mielenkiintoinen valokuvanäyttely, *Industria* joka on tšekkiläisen valokuvaajan Václav Jirásekin (s. 1965) toteuttama valokuvausprojekti, jossa hän on kuvannut vanhoja hylättyjä terästehtaita, sulattoja ja muita tuhon partaalla olevia teollisuuskiinteistöjä sekä tehtaiden työntekijöitä. Jirásekin tapa lähestyä aihettaan on ennen kaikkea estetisoiva, hänen kuvissaan degeneroitunut ja katoamassa oleva SEV-maiden ylpeys on esitetty kauniina, nostalgisena ja melankolisena.

Näyttely herätti minussa kysymyksiä näyttelyn sisällön ja näyttelytilan suhteesta, varsinkin kun näyttely oli esillä juuri Vapriikissa. Vanhan tehdasmiljöön parallelisoiminen näyttelyn kuvien kanssa olisi voinut luoda uusia mielenkiitollisia mielleyhtymiä. Mutta sen sijaan, että yhteyttä olisi käytetty hyväksi, oli Vapriikin seinien peittona valkoiseksi maalattuja levyjä. Näyttelytila oli yritetty saada mahdollisimman lähelle valkoista kuutiota, rakennus ja interiööri oli häivytetty ja sulkeistettu, ikään kuin näyttelyn suunnittelija olisi halunnut kieltää Vapriikin interiöörin, sen identiteetin. Kuvat olivat toki keskiössä ja huomio kiinnitettiin niihin täysin. Tätä tarkoitusta palveli myös se seikka, että teostietokyltit puuttuivat kokonaan. Mutta oliko näyttelyarkkitehtuurin suunnitellut henkilö pelännyt, että teosten sisältö ja interiööri olisivat liian lähellä toisiaan, jotenkin sekoittuneet? Vai oliko kyseessä vain pyrkimys luoda näyttelytilasta modernistinen valkoinen kuutio ja jättää rakennus ja tilan kokeminen osana näyttelykokemusta täysin huomiotta?

Kohti kaupunkilaisten olohuonetta

Tukholman Kulturhusetin arkkitehtuurin läpikäyvänä ideana on ollut avoimuus ja helppo lähestyttävyyys. Arkkitehdin ideana oli, että rakennus olisi kaupunkilaisille jonkinlainen kulttuurin olohuone. Koko Sergelintorin puoleinen julkisivu on ikkunaa, joten kaupungin liikekeskus on aivan ikkunan takana. Talossa on useita näyttelytiloja, pieni elokuvateatteri, kahviloita, lasten ja nuorten kulttuurikeskus ja sarjakuvakirjasto (Serieteket), Tukholman kaupunginteatteri, Tukholman Keskiaikamuseo (joka on Kulturhusetissa evakossa toistaiseksi, koska museon omat tilat ovat remontissa) ynnä paljon muuta, muun muassa pöytiä shakin pelaajille. Kävijöitä on joka kerta Kulturhusetissa vieraillessani ollut paljon ja varsinkin kahvilasta on puolen päivän aikoihin turha etsiä istumapaikkaa.

Rakennuksen sisätilat ovat modernistiset, avarat ja vapaasti muunneltavissa, tila on erittäin käytännöllinen näyttelyiden rakentamisen kannalta, sillä melkein mitä tahansa, mitä mahtuu korkeutensa puolesta sisään, voi tuoda näytteille. [Stockholms Medeltidsmuseum](#) eli Keskiaikamuseo on Kulturhusetin pohjakerroksessa, evakossa vuoteen 2010 saakka, sillä museon omat tilat Helgeandsholmenilla ovat remontissa. Rakennuksen moderni arkkitehtuuri on asettanut tietysti näyttelyarkkitehtonisia haasteita: miten luoda keskiaikainen tunnelma 1960-luvulla rakennettuun betonibrutalistiseen rakennuskompleksiin, jonka ikkunoista näkyy Sergelintori? Entä mitä esineitä voi pitää esillä? Tilat ovat pienet ja esineiden siirtäminen kaupunginosasta toiseen on aina riski. Medeltidsmuseum on ratkaissut ongelman siten, että esillä on vain muutama esine, muutoin esillä on

vain valokuvia, pienoismalleja, esinekopioita ja dioraamoja. Tilan ominaispiirteet on myös otettu huomioon eikä seiniä ole yritettykään naamioida keskiaikaisiksi saati rakennettu (muka)keskiaikaisia holvauksia. Ikku-noista näkee torille, jota reunustaa rivi muotivaateliikkeitä. Näin Medeltidsmuseum kiinnittyy nykyaikaan selkeästi ja antaa mahdollisuuden suhteuttaa nykypäivää historiaan. En tiedä onko tämä ollut museon henkilökunnan ajatuksena, mutta näin nähtynä museo toimii erinomaisesti, eivätkä harmaat pesubetoniseinät häiritse kokemusta laisinkaan.

Miksi kiinnitin tähän evakossa olevaan pieneen museoon näin paljon huomiota? Koska Kulturhusetin kolmannessa kerroksessa Galleri 3:ssa oli samaan aikaan ruotsalaisen taiteilijan Maria Fribergin valokuva- ja videoinstallaationäyttely *Boys are us*. Vapriikin näyttelyn tapaan rakennus, tila ja varsinkin ulkomaailma oli sulkeistettu ja häivytetty, tällä kertaa mustilla seinäkkeillä ja kankailla. Ymmärrän, että videotykkien tehot luovat haasteita näyttelyn rakentajille, sillä kovin valoisassa kuva ei näy. Mutta Fribergin näyttelyssä oli koko tila vedetty pimeäksi ja ainoat valonlähteet olivat teoksiin suunnatut, erittäin huolellisesti rajatut Lekoheittimet. Tila oli hämärä, lähes pimeä. Vaikka Fribergin kuvia ja videoinstallaatioita voidaan lukea mieskeskeistä kulttuuria kritisoivina, näyttelyripustus ohjasi kävijää katsomaan kuvia estetisoivasta näkökulmasta ja kriittisyyden hahmottaminen vaikeutui. Valkoinen kuutio oli vain maalattu nyt mustaksi.

Historiallisissa museoissa tila on aina ollut tavalla tai toisella määrittämässä näyttelyarkkitehtuuria, esineen ja tilan suhdetta, ja nykyään tilaa osataan käyttää näyttelyarkkitehtuurissa hyväksi. Kuten edellä mainitsin, skaala on laaja. Siksi herääkin kysymys, miksi taidemuseoiden ripustus noudattelee vielä kovin usein valkoisen kuution ideaa, silloinkin kun rakennus itsessään antaisi mahdollisuuksia uudenlaisiin tulkintoihin? Sen sijaan, että rakennus ja tila nähdään rajoittavana ja sulkeistettavana, se pitäisi nähdä voimavarana. Museo ei voi unohtaa seiniään. Odotankin jo mielenkiinnolla miten Vanhalle Suurtorille kaavailtu Turun uusi [museokeskus](#) onnistuu yhdistämään arkkitehtuurin ja museotoiminnan niin, että synteessä on museokokonaisuus, johon on helppo tulla ja jossa tila on osa museokokemusta.

Lähteet:

Eco, Umberto, *Matka arkipäivän epätodellisuuteen*, suom. Aira Buffa, WSOY, Helsinki 1985.

Kulturtidningen # 10 2007-2008, Kulturhuset Stockholm.

Postman, Neil, *Me huvitamme itsemme hengiltä*, suom. Ilkka Rekiaro, (alkuteos *Amusing Ourselves to Death*, 1985), WSOY, Helsinki, 1987.

Katso myös:

www.kiasma.fi, haettu 02.05.2008.

www.kulturhuset.stockholm.se, haettu 02.05.2008.

www.medeltidsmuseet.stockholm.se/, haettu 02.05.2008.

<http://www.si.edu/museums/>, haettu 03.05.2008.

www.tampere.fi/vapriikki, haettu 02.05.2008.

www.turunsanomat.fi/kulttuuri/?ts=1,3:1005:0:0,4:5:0:1:2008-04-24,104:5:535946,1:0:0:0:0:0:, haettu
02.05. 2008.